

Nr 196.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående viss ändring i grunderna för utlåningen från fonden för torvindustriens befrämjande; given Stockholms slott den 4 mars 1927.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Felix Hamrin.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 4 mars 1927.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, MEURLING, GÄRDE, PETTERSSON, HELLSTRÖM, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG.

Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Hamrin, anför efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet.

I 1927 års statsverksproposition har å inkomstsidan i budgetförslaget för finansieringen av 1927—1928 års lånebudget under rubriken »fasta lånemedel» upptagits ett belopp av 10,786,648 kronor, utgörande reservationer å till anslag för kapitalökning tidigare anvisade medel. I denna summa ingår ett belopp av 2,000,000 kronor, avsett att tagas i anspråk av tidigare för torvindustrilånefondens ökning anvisade men icke använda lånemedel. I samband därmed har chefen för finansdepartementet i sitt yttrande till statsrådsprotokollet anført, att undersökning påginge inom handelsdepartementet, huruvida icke ifrågavarande fond och manufakturförslagslånefonden lämpligen borde sammanslås till en ny fond, vars ändamål skulle vara att stödja de grenar av näringslivet, som tillgodosågos av de båda fonderna.

Då jag nu går att framlägga resultatet av de i ämnet verkställda utredningarna, anhåller jag till en början att på grundval av en utav kommerskollegium avgiven redogörelse få lämna några kortfattade uppgifter rörande de båda fondernas uppkomst och utveckling ävensom rörande de principer, vilka under olika tider tillämpats vid utlåning från fonderna.

Historik. *Manufakturförslagslånefonden* tillkom genom beslut av Rikets ständer vid 1818 års riksdag. Beslutet innebar, att av den dåvarande *manufakturdiskontens* medel skulle avsättas 200,000 riksdaler banko att användas till s. k. stående eller förslagslån. I samband därmed utfärdade Kungl. Maj:t i brev den 9 december 1818 vissa bestämmelser rörande utlåningen, vilka inneburo, att lånen skulle löpa på sex år, därav under de tre första utan avbetalning, samt i huvudsak användas till understöd för anläggningar av nya, i riket förut okända uppfinningar i fabriks- och slöjdväg.

Den nyssberörda manufakturdiskonten, varifrån medel sålunda avskildes, leder sitt ursprung tillbaka till år 1756. Nämnda år anvisade Rikets ständer ett belopp av 131,666 riksdaler i form av kreditiv i ständernas bank, löpande med 3 procents ränta, vilket kreditiv sedermera successive höjdes genom beslut vid olika riksdagar, så att det år 1818 utgjorde 1,000,000 riks-

daler banko. De på detta sätt anvisade medlen voro enligt det ursprungliga syftet avsedda för lån på kortare tid, vanligen 9 månader, och utlänades i allmänhet till manufakturer och fabriker mot reverser.

Å den av manufakturdiskonten bedrivna lånerörelsen hade genom under årens lopp influtna räntor, vilka till beloppet voro större än den kreditivränta diskonten hade att erlægga, en betydande vinst uppstått, benämnd besparingskassa. Denna besparingskassa hade den 1 januari 1858, då manufakturdiskonten ägt bestånd i något över 100 år, nått upp till ett belopp av 1,598,513 riksdaler riksmünt.

Utlåningen från förlagslånefonden skedde jämsides med utlåningen från manufakturdiskonten. I själva verket voro både förvaltningen och bokföringen gemensamma för de båda fonderna. Med åren ökades emellertid efterfrågan på förlagslån, och den till dylika lån anvisade summan visade sig småningom otillräcklig. Ytterligare avsättningar till förlagslånefonden verkställdes därför, nämligen år 1841 med 300,000 riksdaler banko och åren 1867—1871 med 50,000 riksdaler riksmünt årligen. Vid 1872 års ingång uppgick det till förlagslån avsatta totalbeloppet, omräknat i riksdaler riksmünt, till 1,000,000 riksdaler. De gjorda avsättningarna synas hava skett från besparingskassan.

Småningom begynte utlåningen från manufakturdiskonten till följd av ymnigare penningtillgång i riket att avtaga. På grund härav bestämdes genom kungl. brev den 7 november 1873, att diskontlån från och med 1874 års början icke vidare skulle utlämnas. Det för diskontfonden anvisade kreditivet i riksbanken hade redan förut successivt nedsatts och skulle, enligt 1873 års beslut, slutgiltigt infrias genom under år 1874 för gäldande av diskontlån inflytande medel. I början av år 1874 verkställdes den slutliga avbetalningen å kreditivet med 500,000 kronor.

Först med manufakturdiskontens upphörande erhöll manufakturförlagslånefonden självständig förvaltning och bokföring.

I samband med avvecklingen av manufakturdiskontens öfverfördes jämväl resterande besparingsmedel till manufakturförlagslånefonden, varigenom densamma den 31 december 1874 uppgick till 1,866,204 kronor 76 öre.

Fonden har sedermera successivt ökats genom odisponerade räntors läggande till kapitalet. Den utgjorde i avrundade tal

den 31 december 1898	kronor	2,808,400
» 31 » 1908	»	3,212,000
» 31 » 1916	»	3,341,000
» 31 » 1926	»	3,412,000.

Genom kungl. brev den 26 oktober 1877 bestämdes, att förvaltningen av fonden, som dittills omhänderhafs av kommerskollegium, skulle öfverflyttas till statskontoret.

Generella regler för utlåning från manufakturförlagslånefonden fastställdes första gången genom kungl. brev den 14 december 1841. Enligt dessa

ålades kommerskollegium att på grund av till kollegium direkt inkomna eller av Kungl. Maj:t till kollegium remitterade låneansökningar upprätta förslag till lånefördelning av de medel, som genom inflytande räntelikvider och amorteringar beräknades bliva tillgängliga under de nästföljande två åren, därvid kollegium skulle ange den ordning, i vilken de sökande borde komma i åtnjutande av lån, allteftersom medel blevo tillgängliga.

Vid uppgörande av förslag till fördelning av lån från fonden tillämpade kollegium följande grunder. Endast för fabriksinrättningar kunde lån ifrågakomma. Uteslutna voro sålunda hantverkerier, till jordbruket och dess binärningar hörande anläggningar ävensom sådana till bergshanteringen hörande, såsom hyttor och stångjärnsbruk. Mekaniska verkstäder och järnmanufakturverk kunde däremot komma i åtnjutande av lån. Särskild hänsyn togs till om fabriksanläggningen avsåg någon för landet ny industrigren inom manufakturens område, och i allmänhet lämnades de fabriker, som från råvaran åstadkommo fullt färdig manufakturvara, företräde framför de fabriker, som tillverkade halvfabrikat eller råvaror.

De för närvarande tillämpade huvudprinciperna vid utgivandet av manufakturförelagslån hava på grundval av ett av kommerskollegium uppgjort förslag fastställts av Kungl. Maj:t den 9 maj 1913. De omfatta i huvudsak följande bestämmelser.

Ansökan om manufakturförelagslån skall ställas till Konungen och ingivas till handelsdepartementet eller kommerskollegium före utgången av kalenderåret näst före det, då lånet önskas. I ansökningen skola uppgivas storleken av det lån, som önskas, ävensom det ändamål, vartill lånebeloppet skall användas. Skall lånebeloppet användas till nyanläggningar, maskininköp eller dylikt, bör specificerad uppgift över de kalkylerade kostnaderna bifogas. Ansökningen bör dessutom åtföljas av värderingsinstrument över nuvarande fabriksanläggning, upprättat av två ojäviga sakkunniga personer med biträde av magistratsperson eller landsfiskal. Sökanden bör dessutom i den mån sådant är möjligt förete balansräkningar samt vinst- och förlusträkningar för de senaste fem verksamhetsåren. Till sådana fabriker, vilka med anledning av alltför höga tillverkningskostnader eller andra orsaker under en följd av år visat sig vara icke räntabla, skola lån icke utgå. I övrigt anses vid fördelning av lån mellan olika sökande företrädesrätt till erhållande av lån böra tillkomma dessa i följande ordning:

1. Fabriker, som avse förut inom Sverige icke utövad förädling av svenskt råmaterial.
2. Fabriker, som avse produktion av varor, vilka inom landet förut icke tillverkats eller i mindre väsentlig utsträckning tillverkas, särskilt då avsevärd import av motsvarande varor äger rum.
3. Redan befintliga fabriker, vilkas tillverkning är baserad på svenskt råmaterial.
4. Fabriker, som skola nyanläggas för förädling av svenskt råmaterial.

5. Redan befintliga fabriker, vilkas tillverkning är baserad på utländskt råmaterial.

6. Fabriker, som skola nyanläggas för förädling av utländskt råmaterial.

I regel har lån ej utlämnats till *helt nybildade företag*, exempelvis till aktiebolag vid deras grundande, utan företrädesvis till redan existerande företag eller bolag, vilka haft för avsikt att upptaga eller utvidga nya tillverkningar, särskilt då sådana, vilka kunnat hänföras under punkterna 1 eller 2 här ovan.

Lånen utlämnas mot sådan säkerhet, som godkännes av statskontoret. De få innehavas i åtta år, därav de första fyra åren utan kapitalavbetalning med skyldighet likväl för låntagarna att under de fyra sista åren återbetala lånen med $\frac{1}{4}$ årligen. För lånen erlägges $4\frac{1}{2}$ procent årlig ränta (numera 5 procent) under hela lånetiden, dock att, om likvid icke fullgöres inom åtta dagar från förfallodagen, ränta efter förfallodagen beräknas efter sex procent å det till betalning förfallna kapitalbeloppet. Låntagarna skola årligen inom viss av statskontoret bestämd tid hos ämbetsverket styrka, att fabriksinrättningarna ändamålsenligt bedrivs, vid påföljd att lånet eller vad därav återstår oguldet kommer att anses genast till betalning förfallet. Låntagarna skola likaledes årligen med enahanda påföljd vid underlåtelse till kommerskollegium inkomma med avskrift av balansräkning samt vinst- och förlustkonto för nästförflutna år, angivande gjorda avskrivningar och nettovinst. Låntagarna skola slutligen, om så påfordras, bereda av kommerskollegium utsänt ombud tillfälle att besiktiga deras fabriker och taga del av rörelsens resultat.

Sedan förslag till fördelning av de medel, som under näst instundande räkenskapsår (numera sammanfallande med budgetåret) beräknats bliva för utlåning disponibla, av kommerskollegium ingivits till Kungl. Maj:t, fattar Kungl. Maj:t beslut angående lånens beviljande för lyftande i den mån medel bliva tillgängliga och, såsom nämnts, mot säkerhet, som av statskontoret godkännes. Med hänsyn till sistnämnda förbehåll har ofta inträffat, att beviljade lån icke alls eller endast till viss del kunnat lyftas. Nedanstående uppgifter rörande beviljade lån motsvara alltså icke den faktiska utlåningen, som i allmänhet kommit att rätt avsevärt understiga summan av de lån, vilka av Kungl. Maj:t medgivits.

Under tioårsperioden 1899—1908 beviljades 129 lån från fonden å tillhoppa 5,437,400 kronor, eller i medeltal omkring 12 lån per år och 42,000 kronor per lån.

De under åren 1909—1926 sökta och beviljade lånen ävensom de senares belopp i medeltal för varje år framgå av nedanstående tabell:

Å r	S ö k t a l å n		B e v i l j a d e l å n		Medeltal per beviljat lån kronor
	Antal	Summa kronor	Antal	Summa kronor	
1909.....	67	4,862,000	17	442,000	26,000
1910.....	51	3,229,000	23	572,000	25,000
1911.....	27	1,481,000	23	700,000	30,000
1912.....	40	2,855,500	19	632,000	33,000
1913.....	38	2,685,000	14	594,000	42,000
1914.....	34	2,071,000	13	535,000	41,000
1915.....	47	3,229,475	11	450,000	41,000
1916.....	28	2,180,000	12	500,000	41,000
1917.....	13	1,350,000	7	750,000	107,000
1918.....	13	1,085,000	7	470,000	67,000
1919.....	21	2,838,000	8	860,000	107,000
1920.....	23	4,498,000	5	500,000	100,000
1921.....	20	2,229,000	9	580,000	64,000
1922.....	23	3,240,000	9	645,000	72,000
1923.....	11	1,230,000	4	425,000	106,000
1924.....	14	1,790,000	6	630,000	105,000
1925.....	12	930,000	4	405,000	101,000
1926.....	15	1,823,500	3	290,000	97,000
1927.....	20	3,064,000	—	—	—

Av tabellen framgår, hurusom de beviljade lånens antal under tiden efter år 1916 avsevärt nedgått, under det att lånebeloppens genomsnittliga storlek ökats. Detta sammanhänger företrädesvis med det sänkta penningvärdet, varigenom till beloppet större lån än tidigare blivit erforderliga, men även i viss mån med den industriella utvecklingen, som fortgått i riktning mot större företag. Då vidare utlåningsfonden praktiskt taget varit oförändrad, hava följaktligen allt färre lån kunnat utgivas, vilket i sin ordning synes hava medfört, att lånebehövande avhållit sig från att söka lån, vilka de på förhand antagit icke kunde beviljas eller vilka skulle utfalla vid en alltför avlägsen tidpunkt.

*Torvindustri-
lånefonden.*

Fonden för torvindustriens befrämjande bildades enligt beslut av 1902 års riksdag, föranlett av i båda kamrarna väckta motioner i ämnet.

Ehuru den nya lånefonden avsågs för tillverkning av såväl brännertorv och torvkol som torvströ, synes önskan att kunna med torvbränsle ersätta stenkolsbränslet hava särskilt starkt medverkat till förslagets framläggande.

Motionärerna, som påpekat, att manufakturförslagslånefonden i förhållande till sina tillgångar vore alltför starkt anlitad för att torvhanteringen skulle kunna därav hava erforderligt gagn, hade visserligen beaktat möjligheten att lösa frågan genom sistnämnda fonds ökande med ett för endast torv-

hanteringen avsett belopp, men likväl, som nämnts, föreslagit en särskild lånefond för denna hantering.

Det av 1902 års riksdag till den sålunda nybildade fonden anslagna beloppet utgjorde 1,500,000 kronor och utgick av lånemedel. Nya tillskott till fondens kapital hava därefter av riksdagen beviljats genom anvisande av ytterligare lånemedel för ändamålet, nämligen dels år 1907 2,000,000 kronor, dels — sedan 600,000 kronor av fonden år 1915 tagits i anspråk för annat ändamål — år 1916 ersättning härför med samma belopp 600,000 kronor, dels år 1917 650,000 kronor, dels år 1918 3,000,000 kronor, dels år 1921 750,000 kronor och dels slutligen år 1922 250,000 kronor. De under åren 1902—1922 anslagna medlen, med avdrag av den summa, varmed 1915 års riksdag minskade fonden, uppgå alltså till 8,150,000 kronor.

Enligt utdrag av statskontorets räkenskaper för torvindustrilånefonden för budgetåret 1925—1926 balanserade den 30 juni 1926 följande lånebelopp, fördelade på 90 lånenummer nämligen:

A lånebeloppen belöpande kapitalåterstod	4,462,851: 67
Upplupen ränta	332,711: 29
	Summa 4,795,562: 96

Å anslaget för torvindustrilånefonden fanns den 31 december 1926 hos riksgäldskontoret en innestående behållning av 3.2 miljoner kronor, varjämte i riksbanken inestodo i mitten av november 1926 212,000 kronor.

Genom själva utlåningen undergår fonden ej någon minskning, i det att amorteringarna, i den mån de inflyta, få enligt särskilda riksdagsbeslut läggas till fonden.

Vid bildandet av fonden föreskrev riksdagen vissa lånevillkor samt stadgades därutöver villkor av Kungl. Maj:t.

De ursprungliga villkoren innehöllo enligt kungörelse i ämnet den 21 november 1902 i huvudsak följande. Lån kunde beviljas intill $\frac{2}{3}$ av anläggningskostnaden enligt låneansökningen bifogade planer och beräkningar. Lånen utlämnades av statskontoret mot säkerhet. Låneräntan utgjorde 4 procent. Lånen finge innehavas 13 år och skulle under de sista 10 åren amorteras. Låneinnehavare skulle årligen hos statskontoret styrka, att rörelsen ändamålsenligt bedreves. Nedlades anläggning, medförde detta skyldighet att återbetala lånet. Låntagares försummelse medförde uppsägningsrätt för statskontoret.

För att hindra att lån lyftes utan att rörelsen ens igångsattes och för att bereda statskontoret sakkunnig kontroll över huru anläggningarna bedreves, vidtoges av Kungl. Maj:t den 26 juni 1915 vissa ändringar i lånevillkoren. Lånen finge ej utlämnas annat än i viss ordning alltefter anläggningarnas grad av fullbordande. Ej blott, såsom dittills, om rörelsen nedlades, utan också om anläggning ej fullbordades inom tre år från lånets beviljande samt om rörelsen ej bedreves ändamålsenligt eller i lämplig omfattning, skulle lånet förverkas. Kontrollen, såväl över att anläggningen färdigställdes som över att rörelsen ändamålsenligt och i lämplig omfattning bedreves,

skulle utövas genom besiktningar av torvingenjörerna, varjämte på lantbruksstyrelsen skulle ankomma att efter sådan besiktning intyga, huruvida rörelsen bedreves ändamålsenligt och i lämplig omfattning.

Den under kriget skärpta uppmärksamheten på tillvaratagandet av odlingsbar jord samt önskvärdheten av att lätta amorteringsvillkoren föranledde Kungl. Maj:t och riksdagen till nya ändringar i lånevillkoren, som erhöilo ny avfattning i den ännu i huvudsakliga delar gällande kungörelsen av den 19 juni 1917. Lånetiden förlängdes till 16 år med däri inbegripen 12-årig amorteringstid.

Även vid 1918 års riksdag vidtogos ändringar i lånevillkoren, vilka återfinnas i kungörelsen den 1 juli 1918. Lån beviljas enligt denna i regel endast för halva anläggningskostnaden samt icke till större belopp än 300,000 kronor för brännortfabrik ooh 100,000 kronor för torvströfabrik.

Med torvlåneärendenas överflyttande till kommerskollegium överflyttades genom kungörelsen den 31 december 1920 på nämnda ämbetsverk lantbruksstyrelsens dittillsvarande åligganden beträffande nämnda ärenden. Dock utfärdas intyg till statskontoret om mossbottnarnas skötsel fortfarande av lantbruksstyrelsen.

Kungl. Maj:t beslöt vidare den 25 januari 1924, efter framställningar i ämnet från kommerskollegium, lantbruksstyrelsen och statskontoret, att medgiva sådana ändringar i lånevillkoren, att villkoret angående rörelsens drivande ändamålsenligt och i lämplig omfattning provisoriskt utbyttes mot villkor att rörelsen skulle skötas ändamålsenligt, ävensom att, därest ifrågasatt ändring av plan för torvfabrik medförde endast mindre väsentlig rubbning av samma plan, kommerskollegium skulle äga träffa avgörande därutinnan, därvid torvlånets belopp skulle i motsvarande mån nedsättas.

Depressionen inom torvindustrien föranledde slutligen 1925 års riksdag att bemyndiga Kungl. Maj:t att i särskilda fall, där omständigheterna prövades därtill oundgängligen föranleda, dels höja torvlån över stadgat maximibelopp genom upplupen räntas läggande till kapitalet, dels ock utsträcka lånetiden till 24 år, dock ej utöver tiden för mossens avverkning.

Med avseende å torvfrågans nuvarande läge anför kommerskollegium i utlåtande den 9 februari 1927 i huvudsak följande.

*Torvfrågans
nuvarande
läge.*

Principerna för torvlåns utlämnande hava under lånefondens tillvaro växlat. Under vissa tider, särskilt under kristidens bränslebrist, har man sökt uppmuntra till största möjliga antal nyanläggningar. Under andra tider åter, då depression inträtt inom hela eller någon del av torvhanteringen, har långivningen skett med mer eller mindre starkt utpräglad återhållsamhet. Detta har framför allt varit fallet de senaste fem à sex åren.

Att under rådande låga stenkolspriser brännortstilververkningen blott i särskilt gynnsamma fall kan löna sig är påtagligt. Torvströindustrin åter är i viss grad avhängig av halmskördarna, men vilar dock i så måtto på ett fastare underlag som torvströet torde vara ett kvalitativt bättre inströmedel än halm och därför alltid bör kunna påräkna viss avsättning, åtminstone sedan kännedomen om dess förmånliga egenskaper erhållit en mera

allmän spridning än ännu torde vara fallet. Med den upplysningsverksamhet i detta avseende, som bedrivs av torvingenjörerna, synes det sannolikt, att denna kännedom så småningom skall tränga allmänt igenom och sålunda förbättra ställningen för denna gren av torvhanteringen.

De mångfaldiga försök att förädla torven till ett högvärdigt och föga skrymmande bränsle, vilka sedan länge pågått, hava ännu ej lett till ekonomiskt förmånliga resultat. Även arbetena på utvinnande av andra produkter av torven befinna sig fortfarande på experiment- och försöksstadierna.

Vid konkurrens mellan torv och en i förhållande till värdet mindre skrymmande vara måste under varje konjunkturläge räknas med den betydande transportkostnaden som en nackdel för torvvaran. Så länge alltså den senare i form av brännertorv har att konkurrera med stenkol eller andra förhållandevis högvärdiga bränslen, torde anläggandet av stora brännertorvfabriker för avsättning på längre avstånd innebära ett alltför betydande riskmoment för att böra komma i fråga annat än som en yttersta nödfallsutväg vid avspärrning av bränsleimporten.

Såsom sammanfattning torde kunna sägas, att nyanläggningar av torvfabriker för närvarande ej böra uppmuntras med lån, annat än då det gäller mindre torvströfabriker för ortsbehov i trakter, där torvströstillverkning ej redan äger rum, varjämte möjligen i trakter med dålig bränsletillgång mindre brännertorvfabriker, som från början erhålla tryggad avsättning, t. ex. hos en andelsförening eller närbelägen industriell anläggning, böra ifrågakomma till erhållande av lån.

Det är mot bakgrunden av den nu lämnade redogörelsen för torvhanteringens läge man har att se det ovan omförmälda, i årets statsverksproposition framlagda förslaget om överföring av 2,000,000 kronor från torvindustrilånefonden till länebudgetens inkomstsida. Ävenså har frågan om sammanhanget mellan utlåningen från fonden och torvstatstjänstemännens arbetsbörda blivit berörd i samma proposition, 10:e huvudtiteln, punkt 37, vartill jag tillåter mig hänvisa.

Den i det föregående lämnade redogörelsen giver sålunda vid handen, att medan beträffande torvlånefonden icke obetydliga kapitaltillgångar finnas odisponerade, samtidigt som lån från nämnda fond på grund av torvindustriens nuvarande läge endast i undantagsfall beviljas, äro förhållandena i avseende å manufakturförslagslånefonden helt motsatta. Denna fond har sedan länge varit otillräcklig att tillgodose befogade lånekrav från industriens sida, och med det sedan kriget sänkta penningvärdet har dess otillräcklighet trätt än skarpare i dagen.

Olägenheterna härav hava också vid flera tillfällen och från olika håll uppmärksamrats och föranlett framställningar om fondens ökning. Sålunda hemställde ett flertal industriidkare i en den 10 mars 1908 till finansdepartementet ingiven skrivelse, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att anvisa medel — minst 10 eller 15 miljoner kronor — till ökning av manufakturförslagslånefonden eller till inrättande av en särskild industrilånefond. Den 12 juni samma år gjorde Stockholms handelskammare framställning om bildande av en statslånefond om 15 miljoner kronor till industriens under-

Framställningar om ökning av manufakturförslagslånefonden.

stödande. Framställningarna hava emellertid icke föranlett något Kungl. Maj:ts förslag i ämnet.

Ytterligare hemställde kommerskollegium i skrivelse till Kungl. Maj:t den 31 december 1917 om åtgärder för ökning av manufakturförlagslånefonden med 5 miljoner kronor, därvid framhållande vikten av de intressen det här vore fråga om samt nödvändigheten att lånen från den ifrågavarande fonden, beträffande vilka avkortningar å de begärda beloppen hittills så gott som undantagslöst måst göras, kunde tillmätas så, att de räckte till för därmed avsedda syften. Framställningen har på grund av det statsfinansiella läget ännu icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd i den föreslagna riktningen.

Ej heller ledde en av herr Lübeck vid 1919 års riksdag framburen motion i andra kammaren om ökning av manufakturförlagslånefonden med 2 miljoner kronor till åsyftat resultat. Statsutskottet, som av statsfinansiella skäl fann sig böra avstyrka motionen, uttalade emellertid en förväntan, att vederbörande myndigheter skulle hava sin uppmärksamhet fäst på frågan, så att de i motionen uttalade önskemålen framdeles kunde bli tillgodosedda, i den mån de statsfinansiella förhållandena det medgäve. Hittills har likväl det statliga finansläget varit sådant, att någon ökning av fonden genom anvisande av medel å riksstaten icke lämpligen kunnat komma i fråga.

Visserligen är den ekonomiska konjunkturen i vårt land nu en helt annan än den, som rådde vid den tidpunkt, då de senast åberopade uttalandena gjordes. Men erfarenheterna från de senaste åren synas giva vid handen, att även under nuvarande förhållanden en utökning av de medel, som kunna användas för utdelning av manufakturförlagslån, är att betrakta som synnerligen önskvärd. På grund härav hava — i samband med frågan om överförande av medel till riksstaten från torvindustrilånefonden — vissa förberedande undersökningar verkställtts avseende möjligheten och lämpligheten av ett sammanförande av de medel, över vilka sistnämnda fond och manufakturförlagslånefonden förfoga, till en enda fond.

Innan frågan förelades riksdagen, syntes det emellertid erforderligt, att vederbörande ämbetsverk, i första hand kommerskollegium, verkställde ytterligare utredning och avgäve förslag i ämnet. Därvid borde särskilt beaktas de båda fondernas olika natur både med avseende å deras tillkomst och å räntemedlens användning. Likaledes syntes uppmärksamhet böra ägnas de hittillsvarande villkoren för låns erhållande från de båda fonderna, vilka villkor med hänsyn till en sammanslagning av fonderna och med avseende å de erfarenheter utlåningen hittills lämnat måhända borde omarbetas.

På min tillstyrkan anbefalldes Kungl. Maj:t därför kommerskollegium den 21 januari 1927 att i ärendet verkställa utredning och till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Efter att till en början hava redogjort för de båda fondernas uppkomst och utveckling framhåller kollegium, att oaktat den starkt begränsade utsträckning, i vilken manufakturförslagslån under senare tider kunnat beviljas, syntes dock det stöd, som därigenom kunnat lämnas industriella företag, särskilt vid upptagande eller utvidgning av för landet nya tillverkningar samt i vissa fall vid omläggning av tillverkningen vid äldre industriella verk, varit av ganska stor betydelse. Åtskilliga exempel — fortsätter kommerskollegium — skulle kunna anföras på att tilldelande av manufakturförslagslån sålunda främjat utvecklingen av nya och bärkraftiga industriella tillverkningar. Knappheten av de för sådana ändamål tillgängliga medlen gjorde sig emellertid alltjämt gällande, och en utökning av manufakturförslagslånefonden framstode såsom ett önskemål och en fråga, vars lösande måste anses vara av en viss vikt för den industriella utvecklingen. I anslutning härtill uttalar kommerskollegium, att kollegium med största tillfredsställelse skulle hälsa en utökning på ifrågasatt sätt av manufakturförslagslånefonden, varigenom tillfälle skulle beredas att i något större utsträckning än hittills kunna tillgodose industriens lånebehov, på samma gång som möjligheten hölles öppen att i särskilda fall eller i händelse av ändrade förhållanden för torvindustrien jämväl i större omfattning ingripa till stöd även för denna.

Emellertid ansåge kollegium, att en sammanslagning utan vidare av de båda fonderna vore ägnad att ingiva betänkligheter med hänsyn till den olikartade tillkomsten och naturen av de medel, som inginge i fonderna. Manufakturförslagslånefondens kapitalbehållning hade utan varje *direkt* tillskott från statens sida tillkommit genom besparing av vissa räntemedel, erlagda av industrien. I överensstämmelse härmed hade även räntorna å fonden av ålder ansetts kunna disponeras av Kungl. Maj:t (utan riksdagens hörande) för sådana ändamål, som ansetts ägnade att gagna industrien i allmänhet. Torvlånefonden åter utgjordes uteslutande av lånemedel, och räntorna å densamma hade därför städse redovisats bland inkomster av statens produktiva fonder.

Kommerskollegium anför härefter:

»Det synes kollegium, som av principiella skäl ett utplånande av denna skiljaktighet i karaktär hos fondmedlen icke borde ifrågakomma, därest icke samtidigt beslut fattades därom, att torvlånefondens till det nya fondkomplexet överflyttade kapitaltillgångar bleve ersatta genom andra statsmedel.

I den mån emellertid en ersättning på sätt ovan antytts av de medel, som överförts från torvlånefonden, icke skulle ifrågakomma, anser kollegium, att de från de olika fonderna härrörande medlen, liksom även de därå inflytande räntorna, böra allt fortfarande bokföringsmässigt särskiljas, och dispositionen av räntorna ske i huvudsak på samma sätt som hittills. Den nya manufakturförslagslånefondens kapitalbehållning och räntor skulle sålunda förslagsvis redovisas under rubrikerna »besparingsmedel», i den mån

de härrörde från den äldre manufakturförslagslånefonden, och »lånemedel», därest de härrörde från torvlånefonden. Härvid skulle tillika iakttagas, att tillgångarna, motsvarande dessa olika delar av fonden, i förvaltningshänseende särskiljas, så att eventuella förluster å den ena eller andra gruppen av tillgångar ej skulle drabba den andras kapitalbehållning.

Beträffande lånevillkoren torde några mera genomgripande förändringar gentemot de hittills tillämpade knappast vara erforderliga. En viss skiljaktighet med hänsyn till lånetiden och amorteringsbestämmelserna mellan de egentliga industrilånen å ena sidan och torvlånen å den andra torde sålunda allt fortfarande vara erforderlig. Möjligen borde giltighetstiden för de förra utsträckas till tio år, dock så att endast de tvenne första åren vore amorteringsfria, och att lånet därefter återbetalades med lika belopp under vart och ett av de följande 8 åren. Liknande bestämmelser torde böra gälla för eventuella lån till lantbrukets binäringar. Till dessa senare torde böra räknas exempelvis kvarnar, mindre sågverk och träförädlingsverk, konservfabriker för grönsaker, frukt och fisk m. m., eventuellt även i större, fabriksmässig skala drivna mejerier o. s. v.

Torvlånen torde såsom hittills böra beviljas för en tid av 16 år, varav de fyra första amorteringsfria.

På Kungl. Maj:ts prövning må dock kunna bero, huruvida och i vad mån i särskilda fall och på grund av synnerligen vägande skäl anstånd med återbetalning av lån utöver ovan angivna terminer må kunna medgivas låntagare.

Räntefoten torde böra fastställas av Kungl. Maj:t och tillsvidare utgå med fem procent för samtliga lån, som härefter beviljas; Kungl. Maj:t dock obetaget att liksom hittills i sådana fall, där beviljande av ett mera direkt statsunderstöd till ny industriell verksamhet av synnerlig betydelse för landet synes motiverat, bevilja räntefria lån att utgå av manufakturförslagslånefondens besparingsmedel, dock för en tid av högst 10 år.

Ansökningstiden för erhållande av lån från manufakturförslagslånefonden, som nu utgår den 31 december, torde böra framflyttas till den 31 mars, varigenom möjliggöres, att bokslutsresultatet från de lånesökande företagens senaste räkenskapsår kan företes. Dock bör i särskilt viktiga fall även ansökan, inkommen under annan tidpunkt av året, kunna till prövning upptagas, därest Kungl. Maj:t finner grundad anledning därtill föreligga och medel finnas tillgängliga för utlåning.

Beviljande och utlämnande av lån torde böra ske på i huvudsak samma sätt, som hittills tillämpats. Då emellertid härvid skulle ifrågakomma prövning av låneansökningar, avseende dels vanliga industriföretag, dels torvindustriföretag och dels industriella anläggningar, avseende lantbrukets binäringar, ävensom fördelning av de tillgängliga medlen mellan dessa olika grupper av lånesökande, torde åläggandet lämnas kommerskollegium att upprätta förslag till lånefördelning efter samråd med lantbruksstyrelsen, i vad avser lån till torvindustrien och lantbrukets binäringar.

Bland lånevillkoren torde, enligt vad erfarenheterna i vissa fall givit vid handen, böra ingå skyldighet för låntagarna att använda lånemedlen för i ansökningen uppgivet ändamål, vid äventyr att lånet eljest förklaras omedelbart förfallet till återbetalning. Övervakandet av fullgörandet härav torde böra tillkomma kommerskollegium.

Kommerskollegium hemställer, det täcktes Kungl. Maj:t föreslå riksdagen dels medgiva, att såväl de till torvlånefonden beviljade, men ej i anspråk

tagna lånemedlen, med undantag för det belopp av två miljoner, som enligt året statsverksproposition skulle tagas i anspråk för finansieringen av 1927—1928 års lånebudget, som även ifrån samma fond utlånade medel måtte tillföras manufakturförlagslånefonden,

dels ock godkänna följande grunder för de bestämmelser, vilka skola gälla för den sålunda utökade manufakturförlagslånefonden:

1. Lån från manufakturförlagslånefonden kunna utlämnas till

a) fabriker och industriella företag i allmänhet, såsom av ålder varit fallet, med undantag av sådana, omfattande gruvdrift och bergshantering, och med företräde för dem, som avse för landet nya tillverkningar, för vilkas gynnsamma bedrivande särskilda förutsättningar synas föreligga;

b) industriella anläggningar, avseende tillgodogörande av landets torvtillgångar;

c) företag, avseende jordbruket närstående tillverkningsgrenar.

2. Lånen utlämnas till företag, hänförliga under grupperna a) och c) för en tid av högst 10 år, varav de båda första amorteringsfria, och återbetalas vid utgången av vart och ett av de följande åren av lånetiden med lika belopp.

I fråga om industriella anläggningar för torvtillgångarnas tillgodogörande — grupp b ovan — må lånetiden kunna utsträckas till 16 år, därav de fyra första amorteringsfria, med återbetalning av lika belopp vid utgången av de återstående åren.

I särskilda fall må, efter därom av låntagaren gjord ansökan, ytterligare anstånd med återbetalning av lån från manufakturförlagslånefonden kunna av Kungl. Maj:t medgivnas.

3. Lån från manufakturförlagslånefonden sökes årligen hos Konungen inom tid, som av Kungl. Maj:t bestämmes.

I anledning av inkomna ansökningar upprättas av kommerskollegium förslag till fördelning av de för utlåning tillgängliga medlen, i vad avser lån till företag, hänförliga till grupperna b) och c) under punkt 1 härovan, efter samråd med lantbruksstyrelsen.

4. Manufakturförlagslånefonden förvaltas av statskontoret, som jämväl, i den mån medel bliva därtill tillgängliga och mot av statskontoret prövad och godkänd säkerhet, utlämnar lån till de företag, åt vilka sådana beviljats av Kungl. Maj:t.

5. De närmare villkoren i övrigt för erhållande av lån från manufakturförlagslånefonden fastställas av Konungen.

6. Fondens kapitalbehållning och däremot svarande tillgångar utgöras dels av *besparingsmedel*, härrörande från den förutvarande manufakturförlagslånefonden och därå ytterligare besparade räntemedel, dels av *lånemedel* härrörande från torvlånefonden.

I den mån lånemedlen varda ersatta av andra statsmedel, skola dessa betraktas såsom besparingsmedel.

Räntor å *besparingsmedlen* må efter förslag av kommerskollegium enligt Kungl. Maj:ts beprövande användas till åtgärder, ägnade att främja industrien i allmänhet och hantverket.

Räntor, inflytande å *lånemedlen*, redovisas å riksstaten.»

Uti ärendet har lantbruksstyrelsen, efter remiss, avgivit utlåtande den 14 februari 1927.

Styrelsen erinrar om, hurusom torvindustrilånefonden upprättades i syfte att bringa de lantbruket närstående industrier, som avsåge tillgodogörande

av torvmossarna och ökande av tillgången på det ur jordbrukets synpunkt värdefulla torvströet, en välbehövlig hjälp. Lantbruksstyrelsen ansåge sig därför böra ifrågasätta, huruvida icke fondmedlen skäligen borde huvudsakligen utnyttjas för understödande av sådan verksamhet, som stode lantbruket nära och kunde bidra till att i ett eller annat avseende stärka dess ställning.

Förutom de under 1 b) enligt kommerskollegii ovan angivna indelningsgrund upptagna industriella anläggningar syntes sålunda enligt lantbruksstyrelsens mening de under 1 c) angivna företagen i första hand böra ifrågakomma till åtnjutande av understöd av ifrågavarande medel. Den senare gruppen av industriella anläggningar vore av sådan omfattning och av så stor betydelse för jordbruket, att, därest förlagslån jämväl för deras behov finge utlämnas, fondmedlen komme att utnyttjas på ett ur allmänekonomisk synpunkt lämpligt sätt och i närmare överensstämmelse med de syften, för vilka de anslagits. De industriella anläggningar lantbruksstyrelsen därmed åsyftade avsåge tillverkning av lantbruksredskap och konstgödsel, konservering av jordbruks- och trädgårdsprodukter samt nyttiggörande av det stora halmöverskottet. I samband med en sådan förändring av villkoren för fondens användning torde denna böra få en mot användningen mera svarande benämning.

Enligt det uppgjorda förslaget skulle kommerskollegium avgiva förslag till fondmedlens användning, dock såvitt angår torvlån och lån till jordbruket närstående tillverkningsgrenar efter samråd med lantbruksstyrelsen. Styrelsen ansåge sig med hänsyn till sin uppgift att bevaka lantbrukets intressen böra ifrågasätta, huruvida icke styrelsen skäligen borde direkt deltaga i besluten om utdelning av understöd från dessa fondmedel, evad medlens användning begränsades såsom lantbruksstyrelsen föreslagit eller icke.

Statskontoret Slutligen har statskontoret den 17 februari 1927 avgivit infordrat utlåtande i ärendet. Statskontoret anför därvid bland annat följande:

»Kommerskollegium har i sitt i ärendet avgivna utlåtande framhållit, att en direkt sammanslagning utan vidare av de båda fonderna måste, med hänsyn till den olikartade tillkomsten och naturen av de medel, som i fonderna ingå, möta stora betänkligheter. Häri vill statskontoret för sin del instämma. Det sätt, varpå kollegium sökt komma förbi dessa svårigheter, kan statskontoret emellertid icke finna lyckligt. Redovisningen av den nya manufaktur-förlagslånefonden under tvenne rubriker, 'besparingsmedel' och 'låne-medel', vilka båda medelsgrupper skulle i förvaltning- och redovisningshänseende särskiljas, lärer komma att medföra åtskilliga olägenheter. Särskilt må framhållas, att räntorna å den hittillsvarande manufaktur-förlagslånefondens medel skulle omedelbart disponeras av Kungl. Maj:t, under det att räntorna å de från torvindustrilånefonden överförda medlen allt fortfarande skulle redovisas å riksstaten.

Syftet med det framkomna förslaget — möjlighet till en vidsträcktare utlåning av medel för industriändamål — synes kunna nås på en genare väg.

Enligt statskontorets förmenande skulle ändamålet kunna enklast vinnas på så sätt, att medan manufakturförlagslånefonden bibehålles oförändrad och avkastningen av densamma alltså såsom hittills av Kungl. Maj:t disponeras för sådana ändamål, som ansetts ägnade att gagna industrien i allmänhet, den nuvarande torvindustrilånefonden förändras till en industrilånefond, varifrån lån skulle kunna utlämnas, förutom, såsom nu är förhållandet, till industriella anläggningar, avseende tillgodogörande av landets torvtillgångar, jämväl till sådana fabriker och industriella företag i allmänhet, som kunnat komma i åtnjutande av lån från manufakturförlagslånefonden.

Lånevillkoren för industrilånefonden skulle givetvis fastställas av riksdagen. Beträffande de lån, som från fonden utlämnas för torvändamål, synas de villkor och bestämmelser, som för närvarande äro gällande för lånen från torvlånefonden kunna komma till tillämpning, dock synes räntan för dessa, liksom för övriga lån från industrilånefonden, kunna sättas till fem procent.

Övriga lån från nämnda fond synas kunna utlämnas under de villkor, som av Kungl. Maj:t pläгат fastställas för lån från manufakturförlagslånefonden — — —. Kommerskollegium har ifrågasatt, att tiden för dessa låns tillgodonjutande skulle något förlängas och bestämmas till högst tio år, varav de båda första amorteringsfria. Statskontoret har icke något att erinra mot en utsträckning av lånetiden, men vill med framhållande, att en lånetid av tio år synes mindre lämplig med hänsyn till gällande bestämmelser om tioårig preskription, föreslå, att lånetiden fastställes till exempelvis tolv år, varav de båda första amorteringsfria. Den sålunda utsträckta lånetiden skulle följaktligen tillämpas på de lån från industrilånefonden, vilka avse andra industriföretag än torvändamål, för vilka senare lån ju den nu gällande lånetiden för torvlån skulle tillämpas.»

En sammanfattning av den verkställda utredningen samt de hörda myndigheternas yttranden synes beträffande manufakturförlagslånefonden giva vid handen, att nämnda fond allt fortfarande äger sin obestriddiga betydelse, särskilt med avseende å fabriker av visst slag och mindre storleksordning. Möjligheten att tillgodose det med fonden avsedda ändamålet har emellertid starkt begränsats med hänsyn till de förhållandevis obetydliga medel, som stå till förfogande för utlåning. Också ha sedan lång tid tillbaka från enskilda näringsidkaresammanslutningar och från kommerskollegium förslag framkommit om ökning av fondens kapitaltillgångar. Jag tillåter mig i detta sammanhang även erinra om statsutskottets uttalande vid behandlingen av tidigare omförmälda motion vid 1919 års riksdag. Det statsfinansiella läget har emellertid hittills lagt hinder i vägen för ett tillmötesgående av de framkomna kraven. Med hänsyn till rådande förhållanden synes det mig icke heller nu möjligt att hos riksdagen äska nya anslag för en ökning av fonden. Det avsedda syftet torde emellertid i viss mån kunna ernås genom en annan åtgärd, vilken icke skulle behöva medföra att statsmakterna iklädde sig några nya eller ökade bördor. Såsom den tidigare lämnade redogörelsen för torvindustrilånefonden utvisar, är nämligen utlåningen från densamma med hänsyn till riksdagens därför givna direktiv och torvhanterings nuvarande konjunkturläge starkt begränsad. Denna omständighet har

*Departements-
chefen.*

ju också föranlett, att i årets statsverksproposition förslag framkommit att taga i anspråk 2 miljoner kronor från denna fond för lånebudgetens finansiering. Det skulle måhända kunna ifrågasättas att av den nuvarande situationen draga den slutsatsen, att fonden över huvud taget icke vidare vore behöflig utan kunde helt avvecklas. För min del har jag emellertid kommit till den bestämda uppfattningen, att detta icke vore tillrådligt. Även om det förhandenvarande ogynnsamma läget för torvhanteringen icke kan betraktas såsom blott tillfälligt, måste man dock taga hänsyn till bland annat att det alltjämt pågående arbetet på torvbränsleproblemets lösning kan komma att leda till sådana resultat, att låneunderstöd till torvbränslefabriker bliva av behovet påkallade.

Huru härmed än må förhålla sig, så synes det mig, som om den ovan omnämnda minskningen i utlåningen för torvändamål skulle öppna en väg för att tillgodose de tidigare berörda önskemålen i fråga om ökade medel för utlåning för industriändamål i allmänhet. Det lider enligt min uppfattning icke något tvivel, att den utlåning, som hittills förekommit från manufakturförslagslånefonden och som alltså härigenom skulle kunna i någon mån utvidgas, även om den kvantitativt sett är av försvinnande betydelse med hänsyn till industriens hela kapitalbehov, dock kan vara till verklig nytta särskilt i sådana fall då det gäller understödande av ur nationella och andra synpunkter betydelsefulla tillverkningsgrenar.

Vad angår de former, under vilka medel från torvindustrilånefonden — efter dess eventuella reducering genom den i årets statsverksproposition föreslagna överföringen av 2 miljoner kronor till statsbudgetens inkomstsida — skulle lämpligen kunna ställas till disposition för även andra industrigrenar än torvindustrien, hava, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, olika förslag framkommit. Den utväg, som tidigare av flera skäl förefallit mig närmast till hands liggande nämligen att helt enkelt sammanslå de båda fonderna, torde med hänsyn till de av kommerskollegium och statskontoret framförda betänkligheterna böra åtminstone för närvarande lämnas ur räkningen. Även den modifierade form av sammanslagning, som innefattas i kommerskollegii ovan återgivna förslag, synes på sätt statskontoret framhållit vara ägnad att framkalla vissa olägenheter. Under sådana förhållanden torde det lämpligaste sättet att uppnå det avsedda ändamålet vara att begära riksdagens medgivande till sådana jämkningar i de för torvindustrilånefondens användning tillämpade grunder, att möjlighet beredes att med lån tillgodose även andra industrigrenar än tillverkningen av torvbränsle och torvströ. Därvid lärer, på sätt av lantbruksstyrelsen framhållits, beaktande särskilt böra skänkas sådana tillverkningsgrenar, som stå lantbruket nära, såsom framställning av lantbruksmaskiner, lantbruksredskap och gödningsämnen, konservering av jordbruks- och trädgårdsprodukter m. m. På sätt ovan antytts böra givetvis, i den mån förhållandena kunna härtill föranleda, lån från fonden alltjämt lämnas även för torvförädlingsändamål. Emellertid synes det önskvärt, att fondens förändrade karaktär kommer till uttryck i dess

benämning, vilken, på sätt statskontoret föreslagit, torde böra ändras till »industrilånefonden».

I fråga om villkoren för de lån, som skulle komma att för andra än torv-ändamål utlämnas från fonden, anser jag mig i huvudsak kunna biträda vad kommerskollegium föreslagit, vilket alltså innebär, att dessa villkor skulle komma att bli desamma, som de för manufakturförslagslånefonden tillämpade. Lånetiden, vilken för manufakturförslagslån för närvarande utgör åtta år med fyra år amorteringsfria, torde dock böra sättas till högst tio år. Räntesatsen synes böra utgöra fem procent.

Vad beträffar den framtida utlåningen för torvindustriändamål, i den mån sådan förekommer, synas de nu för torvindustrilånefonden gällande bestämmelser även i fortsättningen böra därvid tillämpas. Lånetiden skulle alltså här utgöra sexton år med fyra år amorteringsfria. Det synes mig emellertid ur statsfinansiell synpunkt lämpligt, att räntan även för dessa lån sättes till fem procent (för närvarande fyra).

Med åberopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva, att i huvudsaklig överensstämmelse med ovan angivna grunder lån måtte få från den nuvarande torvindustrilånefonden, vars benämning skulle ändras till »industrilånefonden», lämnas till även andra fabriker och industriella företag än de till torvhanteringen hörande,

dels ock besluta, att räntan å lån, som framdeles bli från nämnda fond utlämnade för torvhanteringen avseende ändamål, skall utgöra fem procent.

Vad föredragande departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämma, behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifalla och förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Olof Edström.